

Sieviešu zīmogi un sieviešu attēlojums Livonijas vaska zīmogos

Female Seals and Female Depiction in Livonian Wax Seals

Ilona Teplouhova, *Mg. hist.*

Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes doktorante, zinātniskā asistente

Aspazijas bulvāris 5, Rīga, LV-1050

E-pasts: ilona.teplouhova@gmail.com

Pirmie zināmie dokumenti, kuriem pievienoti zīmogi, Livonijas teritorijā ir datējami ar 12. gadsimta beigām, bet vaska zīmogi dokumentiem tiek pievienoti tikai 13. gadsimtā, un tos aktīvi izmanto līdz 16. gadsimta vidum. Šajā neilgajā laikā posmā ir tapuši vairāki tūkstoši dokumentu, bet tikai ļoti nelielu to daļu ir izdevušas vai ar savu zīmogu apliecinājušas sievietes. Rakstā ir aplūkotas divas līdz šim Latvijā minimāli pētītas tēmas – sieviešu zīmogi un sieviešu attēlojums tajos. Pirmajā nodaļā sniegts ieskats Rietumeiropas sieviešu zīmogu izmantošanas vēsturē, otrajā nodaļā analizēti Livonijas sieviešu zīmogi, bet trešajā nodaļā – zīmogi, kuru galvenais tēls ir sieviete.

Atslēgvārdi: sfragistika, sigilogrāfija, sieviešu zīmogi, Livonijas vaska zīmogi, sieviešu attēlojums.

The first known documents with pendant seals in the territory of Livonia can be traced to the end of the 12th century, while the wax seals of the documents were added only at the 13th century and actively used until the middle of the 16th century. Within this brief period, several thousand documents were made, but only a very small part of them have been issued by women or authenticated with their seal.

The article deals with two so far only slightly studied topics in Latvia – women's seals and women's depiction in them. The first chapter of the article provides an insight into the Western European women's seals use history, the second chapter analyses the Livonian women's seals, and the third chapter analyses the stamps, in which the main character is a woman.

Keywords: sphragistics, sigillography, female seals, Livonian wax seals, female depiction.

Ievads

Zīmogu pirmsākumi ir meklējami senā pagātnē, to izcelsme saistās ar zīmēm, kuras senais cilvēks lietoja, lai atšķirtu priekšmetus, kas viņam piederēja. Šīs zīmes nodēra gan par dzimtas, gan dzimtas īpašuma piederības apzīmējumu. Kā piederības zīmes tika izmantoti arī iniciāļi. Pakāpeniski dzimtas simbols tika aizstāts ar ģimenes simbolu, ko atstāja uz ģimenes īpašumā esošiem priekšmetiem.¹

Viduslaiku zīmogs ir zīme – *signum*, kas vienlaikus ietvēra gan personīgo identitāti, gan tās sabiedrības struktūru, kurā tas tika izmantots.² Viens no galvenajiem zīmoga uzdevumiem bija apliecināt dokumentu autentiskumu, līdz ar to zīmogam bija jābūt vidutājam starp tā īpašnieku un dokumenta saņēmēju. Zīmogam bija precīzi jāatspoguļo tā īpašnieka vārds un statuss.³

Sieviešu zīmogi un sieviešu attēlojums Livonijas vaska zīmogos līdz šim ir ļoti minimāli aplūkotas tēmas. Par sieviešu zīmogiem Kurzemes un Zemgales hercogistes laikā ir rakstījis Jānis Baltiņš.⁴ Livonijas sieviešu zīmogus savā promocijas darbā ir pieminējusi Vija Stikāne,⁵ tomēr visaptverošu pētījumu par šo tēmu līdz šim nav bijis. Šāda situācija nav tikai Latvijas fenomens, kur varētu aizbildināties ar pētnieku trūkumu – samērā ilgu laiku arī Rietumeiropas valstu pētnieki zīmogus no dzimuma viedokļa nav apskatījuši. Kā norāda Elizabete Danburija (*Elizabeth Danbury*), tam par iemeslu galvenokārt ir fakts, ka sieviešu zīmogi viduslaikos bija daudz mazāk izplatīti nekā vīriešu zīmogi un tika lietoti ievērojami mazākā apmērā.⁶ Tendence pētīt dažādas sociālās grupas Rietumārijā ir parādījusies jau 20. gadsimta 60. gados, savukārt vēsturnieki, kas nodarbojas ar sfragistiku, šai tendencei pievērsušies tikai 20. gadsimta 80. gadu beigās. Diemžēl Latvijas akadēmiskajās

apriņdās sociālo grupu vēstures pētniecība vairāk saistāma ar 20. gadsimta beigām un 21. gadsimta sākumu, piedzīvojot uzplaukumu tikai dažos pēdējos gados, un attiecīgi zīmogu pētniecība šādā skatījumā ir attiecināma tieši uz pēdējiem gadiem.

Raksta mērķis ir apkopot informāciju par zināmajiem Livonijas sieviešu zīmogiem un analizēt tajos attēloto, kā arī sniegt ieskatu, kā Livonijas vaska zīmogs tika attēlota sievietē. Raksta hronoloģiskās robežas aptver laika posmu no 12. gadsimta beigām, kad Latvijas teritorijā parādās pirmie vaska zīmogi, līdz 1561. gadam, kad beidz pastāvēt Livonijas konfederācija. Par hronoloģisko robežu sākumposmu nav izraudzīta Livonijas konfederācijas dibināšana, jo aplūkojamā teritorija jau pirms 1243. gada ģeopolitiskajām pārmaiņām atradās ciešā Rietumeiropas tradīciju ietekmē un šīs pārmaiņas neietekmēja vaska zīmogu turpmāko attīstību. Hronoloģisko robežu beigu posms iezīmē ne tikai aplūkojamās teritorijas politiskās pārmaiņas, bet arī pārmaiņas dokumentu producēšanas praksē, kad ieviešas papīrs un lakas zīmogi, bet vaska zīmogi kļūst par laicīgās varas augstāko pārstāvju atribūtu un sociālā statusa apliecinājumu.

Raksta tapšanā izmantoti avoti no Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīva, kā arī no Igaunijas Nacionālā arhīva, Tallinas pilsētas arhīva, un tā ir tikai ir neliela daļa no autores apkopotajiem datiem par Livonijas vaska zīmogiem. Lai arī šo avotu apjoms ir pārsniedzis jau vairākus tūkstošus, vēl tikpat daudzi vaska zīmogi ir palikuši neizpētīti. Līdz ar to pastāv cerība, ka tieši Livonijas sieviešu zīmogu skaits vēl varētu palielināties un sniegt jaunu informāciju par šīs sociālās grupas zīmogu īpatnībām un lietojumu.

Sieviešu zīmogi: Rietumeiropas konteksts

4.–11. gadsimtā dokumentu apliecināšana ar zīmogu bija ekskluzīva karaļu privilēģija. Līdz ar centrālās autoritātes vājināšanos 11. gadsimta vidū zīmogu izmantošana kopā ar citām karaliskajām privilēģijām un tiesībām ieviesās arī garīdznieku, hercogu un grāfu sabiedriskajās aprindās, tādējādi paplašinot to lietojumu. Līdz 1180. gadam šīs aristokrātijas grupas, tāpat kā karaļi pirms viņiem, uztvēra zīmogu lietošanu kā pārkāpas autoritātes privilēģiju. Pēc 1180. gada zīmogošana zaudēja savu augstā statusa nozīmi un attīstījās jau kā juridiskā prakse. Ap 1200. gadu zīmogu lietošana šajā vienkāršajā nozīmē strauji izplatījās visos sabiedrības slāņos – no karaļiem līdz nedīziltīgiem zemes īpašniekiem.⁷

Zīmogošanas prakses pirmsākumi augstdzimušu sieviešu vidū Rietumeiropā meklējami tikai 11. gadsimta sākumā. Par pirmo gadījumu, kad sieviete ir izmantojusi savu zīmogu, uzskatāms 1002. gads, kad to lietoja Vācijas imperatora Heinriha II (*Heinrich II*) sieva Kunegunda (*Kunigunde*).⁸ Lielbritānijā Henrija I (*Henry Beauclerc*) sieva Matilde (*Matilda Dunkeld*) ir izmantojusi savu zīmogu, sākot ar aptuveni 1100. gadu.⁹ Francijā zīmogu izmantošana līdz pat 12. gadsimtam saglabājās kā ekskluzīva vīriešu privilēģija. Pirmā sieviete Francijā savu zīmogu 1115. gadā lietoja Montfortas Bertrada (*Bertrade de Montfort*), karaļa Filipa I (*Philippe I*) atraitne.¹⁰ Šis ir ļoti interesants gadījums, jo Bertradas laulība ar karali Filipu bija nelegāla un nekad netika atzīta no Romas katoļu baznīcas puses, tomēr Bertrada zīmoga leģendā sevi ir identificējusi kā “*Franku karalieni no Dieva žēlastības*”.¹¹ Karaļa Filipa I dzīves laikā tas nebija šķērslis, Bertradas kā karalienes vārds bieži parādās karaļa izdotajos

dokumentos, bet šajā laikā viņa ne reizi nav izmantojusi savu zīmogu. Tikai kļūvusi par atraitni, kad viņas ietekme galmā bija samazinājusies, viņa pirmo reizi lietoja savu zīmogu. Kaut arī atšķirībā no savām ārvalstu priekšgājējām Bertrada izmantoja karalisko titulu, viņas zīmogs pēc būtības nebija karaliskais zīmogs, tas bija vairāk piemērots personīgās korespondences apzīmogošanai, nevis valstiska līmeņa dokumentu apliecināšanai.¹² Tomēr Bertradas iniciatīva, kas norāda gan uz viņas personīgajām ambīcijām, gan uz korelāciju starp zīmogu izmantošanu un statusu, tiešā veidā sekmēja tālāku zīmogu lietošanas attīstību. Pirmā nekaraliskas izcelsmes sieviete, kas izmantojusi zīmogu, bija Sibilla no Anžū (*Sibylle d'Anjou*) – Flandrijas grāfiene un Bertradas mazmeita. Iniciatīvu lietot zīmogu pārņēma arī nākamās karalienes, piemēram, Adelaide (*Adèle de Maurienne*), karaļa Luija VI (*Louis VI*) sieva, kuras aktīvā darbība ir labi dokumentēta 90 dokumentos, taču nevienā no šiem dokumentiem, pirms viņa kļūst par atraitni, nav pieminēts viņas zīmogs. Sākot ar karalieni Akvitānijas Eleonoru (*Aliénor d'Aquitaine*), pirmo reizi Francijā parādās valdošas sievietes zīmogs, tomēr Eleonora bija pirmā Francijas karaliene, kurai bija personīgs īpašums – Akvitānijas hercogiste, un savu zīmogu viņa izmantoja tikai darījumos, kas skāra viņas valdījumu. Visām Francijas karalienēm pēc Eleonoras bija personīgie zīmogi, tomēr to lietošana bija ierobežota. Tie nekad netika pievienoti karaliskiem dokumentiem, un tiem netika piedēvēta karaļa zīmoga simboliskā nozīme, kas apliecināja valsts autoritāti. Līdz ar to karalisko sieviešu zīmogu izmantošanas struktūra jau no pašiem pirmsākumiem liecina par kvalitatīvām atšķirībām starp karaļa un karalienes varu.¹³

Sieviešu zīmogu izmantošana Rietumeiropā augstāko punktu sasniedza 13. gadsimta vidū un tā otrajā pusē.¹⁴ Lai gan

augstdzimušu sieviešu vidū bija pieņemts apliecināt dokumentus ar personīgo zīmogu, lielākoties sievietes izvēlējās izmantot savus zīmogus kopā ar sava tēva, vīra vai dēlu zīmogiem. Daudzos gadījumos sievietes nemaz nelietoja zīmogus, pat ja viņām tādi bija, bet lūdza savus vīriešu dzimtes radniekus apliecināt dokumentus viņu vārdā. Citāda situācija ir ar neaugstdzimušām sievietēm – neprecētas sievietes izmantoja savus zīmogus vienpersoniski, savukārt precētas sievietes tos izmantoja kopā ar savu vīriešu dzimtes radnieku zīmogiem. Proporcioniāli neaugstdzimušas sievietes lietoja savus personīgos zīmogus biežāk nekā neaugstdzimuši vīrieši.¹⁵

Livonijas sieviešu vaska zīmogi

12. gadsimta beigās Romas pāvests Inocents III (*Innocentius III*) izsludināja krusta karu Livonijas kristiešu aizstāvībai. Karadarbība skāra tagadējo Latvijas un Igaunijas teritoriju. Igaunijas teritorijā par ietekmi cīnījās gan dāņi, gan zviedri, gan Zobenbrāļu ordenis. 1219. gadā Dānijas karalis Valdemārs II (*Valdemar Sej*) rikoja krusta karagājienu uz Rēveles zemi, šajā karagājienu viņš guva uzvaru pār igauņiem un turpināja iekarot Ziemeļigaunijas teritorijas. Krusta kara rezultātā Dienvidigauņas un Latvijas teritorijas tika nosauktas par *Terra Mariana*, kas vēlāk ieguva plaši zināmo apzīmējumu – Livonija. Savukārt Ziemeļigaunijas teritorija nokļuva Dānijas valdījumā kā Igaunijas hercogiste. 1345. gadā pēc vairākus gadus ilgušajiem nemieriem Ziemeļigaunijā un Sāremā Vācu ordeņa Livonijas atzaram (turpmāk – Livonijas ordenis) izdevās apspiest nemierus, un 1346. gadā Dānijas karalis tam pārdeva savus valdījumus.

13. gadsimta sākumu var uzskatīt par laiku, kad Livonijas teritorijā pirmo reizi tika izmantoti vaska zīmogi dokumentu

autentiskuma apliecināšanai. Šo zīmogu īpašnieki bija Zobenbrāļu ordeņa bruņinieki un baznīcas pārstāvji, un viņu zīmogos saskatāmas iezīmes, kas šajā laikā bija raksturīgas arī citviet Rietumeiropā.

Nemot vērā, ka Ziemeļigaunijas teritorija pēctecīgi atrodas Rietumeiropas tradīciju ietekmē, un tas neapšaubāmi atspoguļojas sfragistikas avotos, rakstā aplūkoti arī sieviešu zīmogi, kas hronoloģiski iekļaujas Igaunijas hercogistes pastāvēšanas posmā. Pirmās zināmās sievietes zīmogu lietotājas, kuru zīmogi nonāca Livonijas teritorijā, bija ārzemnieces: Margareta (*Margrethe Sambiria*), Dānijas karaliene, un Ingeborga (*Ingeborg Håkansdotter*), Norvēģijas grāfiene. Šī iemesla dēļ, pēc autore domām, šo zīmogu analīze ir būtiska, jo tos var uzskatīt par pirmajiem sieviešu zīmogu paraugiem, ar kuriem saskārās Livonijas sabiedrība.

Margareta bija Dānijas karaļa Kristofera I (*Christoffer I*) sieva, un pēc vīra nāves viņa kā sava nepilngadīgā dēla Ērika V Klippinga (*Eric V Klipping*) reģente aktīvi iesaistījās politiskajās aktivitātēs. Margaretas zīmogos bija attēlota tronī sēdoša Jaunava Marija ar Kristus bērnu, labajā rokā viņa tur lilijas ziedu. Blakus tronim redzama ceļoš nometusies karaliene, kuru kronē eņģelis. Zīmoga leģendā uzraksts: MARGARETA DEI GRACIA DANORUM SCLAVORUM Q REGINA.¹⁶

Ingeborga bija Norvēģijas grāfa Ērika Magnusona (*Eric Magnusson*) sieva, bet pēc sava tēva, Norvēģijas karaļa Hākona V Magnusona (*Håkon Magnusson*), nāves kļuva par nepilngadīgā dēla Magnusa IV (*Magnus Eriksson*) reģenti gan Norvēģijā, gan Zviedrijā. Viņas zīmogā ir attēlota stāvoša kronēta sieviete, kurai katrā rokā ir karogi, uz tiem redzamas lauvas. Viņai pie kājām katrā pusē novietotas bruņucepures. Leģendā uzraksts: S INGIBURGIS DEI GRACIA DUCISSE SWEORV.¹⁷ Šo zīmogu vizuālais risinājums ir tiešs Rietumeiropas sigilogrāfijas tradīciju atspoguļojums, un

tos var uztvert kā pirmos paraugus, ar kuriem saskārās Livonijas sabiedrība.

Pirmā zināmā sieviete zīmogu lietotāja no Livonijas ir Ģertrūde (*Gertrud*), Svētās Marijas Magdalēnas abatijas abate Rīgā. Viņa savu zīmogu ir izmantojusi, lai apliecinātu 1336. gadā tapuša dokumenta patiesumu. Dokumentā ir minēti abatijas torņa pārbūves darbi, līdz ar to ir skaidrs, kāpēc tieši viņai bija jāapstiprina šī dokumenta patiesums. Zīmogā ir redzama kājās stāvoša sieviete ar krustu vienā un grāmatu otrā rokā. Zīmoga leģendā lasāms: SIGILLVM ABBATTISSE DE RIGA¹⁸ (sk. 1. att.).

Līdzīga situācija ir ar diviem citiem zīmogiem: tie piederējuši Tallinas Svētā Mihaela klostera abatēm – Margaretai fon Bikenai (*Margareta von Bycken*) un Elizabetei (*Elisabeth*). Viņas ir izmantojušas savus zīmogus, lai apstiprinātu dokumentus, kas saistīti ar abatijas darbību – ar viņu “īpašumu”. Abos zīmogos attēlota kājās stāvoša sieviete ar krusta spieķi vienā un grāmatu otrā rokā.¹⁹ Zīmoga leģenda saglabājusies tikai Elizabetes zīmogam, tajā lasāms: SIGILLVM ABBATTISSE REVALIEN.

Atšķirīga situācija ir ar Johana Treidena (*Johann Treyden*) atraitnes Helēnas (*Elyne Treyden*) 1431. gadā izmantoto zīmogu: tajā redzams E burts (no vārda Helēna (Elena)) un leģendā lasāms: *s elene her Iohans vif van Treiden*.²⁰ Tieši zīmoga leģenda norāda: kaut arī viņai bija visas tiesības izmantot savu personīgo zīmogu, sieviete izvēlējās norādīt uz savu radniecību ar vīriešu dzimtes pārstāvi, šajā gadījumā – mirušo vīru.

Kaut arī ir zināmi vairāki gadījumi, kad sieviešu vārdā izdoti dokumenti, savus zīmogus dokumentu apliecināšanai šīs sievietes nav izmantojušas. Šajos dokumentos ievērota noteikta tekstuālā forma, kas norādīja, kuram no vīriešu kārtas radniekiem – dēlam, brālim vai dažkārt pat znotam vai senjoram – ir tiesības apzīmogot dokumentu. Tā, piemēram, Dītriha Metaka

(*Dietrich Methstaken*) atraitne Doroteja Firksa (*Dorothea Virx*) 1559. gada dokumenta apliecināšanai ir pilnvarojusi savu dēlu Marku Metaku (*Marcus Methstaken*), Ģertrūdes Tisenhauzenas (*Gertrud Tiesenhauzen*) 1546. gada dokumentu ir apzīmogojis Rīgas arhibīskaps un viņas dēls Kristofers Ungerns (*Christopher Ungern*), bet Kerstena Tisenhauzena (*Kersten Tiesenhauzen*) atraitne Gese fon Pletenberga (*Goscha von Plettenberch*) 1553. gada dokumentu apliecināt lūdza savam znotam.²¹

Karaļi un karalienes ne tikai zīmogos, bet arī daudzviet citur izvēlējās sevi attēlot līdzīgi, kā jau kopš 4. gadsimta tika attēlots Jēzus Kristus – sēžot tronī un rokās

1. att. Svētās Marijas Magdalēnas abatijas Rīgā abates Ģertrūdes zīmogs. 1336.

Avots: LNA LVVA, 8-3b-25. Foto: Marika Vanaga.

Fig. 1. Seal of the Abbess of the St. Mary Magdalen Abbey in Riga. 1336.

Source: The National Archives of Latvia, Latvian State Historical Archive (hereinafter – LNA LVVA), 8-3b-25. Photo: Marika Vanaga.

turot savas amata regālijas. Šādi vizuālie attēlojumi, īpaši zīmogos, uzskatāmi par samērā tāliem to īpašnieku atveidiem. Tie drīzāk ir stereotipiski un sniedz ieskatu tā laika sabiedrības uzskatos par to, kā būtu jāatveido zīmoga īpašnieks.²² Iespējams, tie norāda arī, kā šie cilvēki uztvēra paši sevi. Ja karaļi un karalienes varēja ietekmēt to, kā tika attēloti, tad viņi paši arī līdzdarbojās savas identitātes veidošanā un šī tēla izplatībā. Šo apgalvojumu viennozīmīgi var attiecināt uz Dānijas karalienes Margaretas zīmogu. Tajā redzamā aina, kur eņģelis kronē karalieni, var norādīt gan uz Margaretas labajām attiecībām ar pāvesta kūrīju un garīgi militārajām brālībām,²³ gan uz viņas dievbijīgo raksturu, bet tikpat labi arī uz Margaretas kā valdnieces lielajām ambīcijām – viņa tiek kronēta Jaunavas Marijas un Jēzus Kristus priekšā, attiecīgi saņemot debesu svētību būt par valdnieci uz zemes. Margaretas zīmogā redzama gan pati karaliene, gan Jaunava Marija. Lielākās daļas Rietumeiropas karaliņu zīmogi, īpaši pēc 1100. gada, kuros redzamas tronī sēdošu, kronētu sieviešu figūras, neattēlo šīs zemes valdnieces, bet gan simboliski reprezentē Jaunavu Mariju.²⁴

Visos zināmajos abašu zīmogos ir līdzīgi tēli: gan Rīgas Svētās Marijas Magdalēnas klostera abates Ģertrūdes zīmogā, gan Tallinas Svētā Mihaela klostera abašu Elizabetes un Margaretas zīmogos redzamā sieviete reprezentē šo sieviešu ieņemamo amatu. Arī zīmogu leģendas norāda, ka tie ir bijuši pašu abašu, nevis visa klostera zīmogi. Baznīcas struktūrā un ticīgo sieviešu dzīvē kopumā nozīmīgs faktors bija vieta, ko ieņēma vīrieši. No vienas puses, vīriešiem bija vara pār sievietēm: ticīgās sievietes atradās vīriešu – priesteru pārraudzībā, tādējādi priesteri funkcionēja kā varas un kontroles figūras. Savukārt, no otras puses, bieži vien tie paši vīrieši bija arī šo sieviešu draugi, mācekļi un sekotāji.²⁵ Būtiski, ka sievietei, kura ieņēma

augstu amatu baznīcas struktūrā, ir bijušas lielākas iespējas izmantot savu zīmogu nekā augstdzimušām un vasaļu kārtas sievietēm. Šie abašu zīmogi demonstrē ne tikai pārraugošo vīriešu uzticību abatēm, bet arī paša klostera un abašu nozīmi. Dažus secinājumus var izdarīt arī par Tallinas Svētā Mihaela klostera abašu zīmogu mantošanas iespējām. Tā kā vizuālas izmaiņas šajos zīmogos praktiski nav saskatāmas un zīmogu leģendās nav minēti abašu vārdi, var pieņemt, ka arī Livonijas teritorijā tika ievērota tradīcija abašu zīmogus nodot no vienas paaudzes nākamajai.²⁶ Būtiski, ka uz abašu, kā arī iepriekš minētās Dānijas karalienes Margaretas augsto statusu netieši norādīja izvēlēta zīmogu forma – tie visi ir smailovāli. Rietumeiropas tradīcijā sievietes, kuras ieņēma augstu sociālo statusu, vienmēr saviem zīmogiem izvēlējās kājās stāvošas sievietes figūru, kuru vislabāk bija iespējams attēlot tieši smailovālas formas zīmogos.²⁷ Smailovālās formas zīmogu attīstība un izplatība ir diskutabls jautājums. Tomass Aleksandrs Heslops (*Thomas Alexander Heslop*) ir norādījis, ka šādi zīmogi radušies Flandrijā un Francijas ziemeļu daļā 11. gadsimta vidū.²⁸ Sākotnēji smailovālas formas zīmogi bijuši izplatīti garīdznieku vidū, viņu zīmogos attēlotas kājās stāvošas figūras. Ļoti iespējams, ka sieviešu zīmogu forma un stāvošas sievietes tēls ir aizgūts no garīdzniecības zīmogiem un šāda zīmogu forma izvēlēta, jo tā bija ērtāk izvietot vertikālas figūras.²⁹

Sieviešu zīmogos redzamo sieviešu atribūti liecina par ciešu saikni ar baznīcu. Izņēmumi ir Norvēģijas grāfienes Ingeborgas un H. Treidenas zīmogi. Lai gan Ingeborgas zīmogā ir attēlota kronēta sieviete, bruņu ķiveres vairāk raksturīgas augstdzimūšu vīriešu zīmogu ikonogrāfijai. Savukārt H. Treidenas zīmogā redzamais E burts atklāj personalizētāku attieksmi gan pret zīmogošanas praksi, gan pret zīmogotāja statusa reprezentāciju. Lai gan šī zīmoga

leģendā ietverta norāde uz radniecību ar vīrieti, šis piemērs noteikti ir viduslaiku Livonijas sievietes statusa atspoguļojums.

Sieviešu attēlojums Livonijas vaska zīmogs

Livonijas vaska zīmogs kopumā (ne tikai tajos, kas piederējuši sievietēm) sievietes tēls sastopams ļoti bieži. Tā laika zīmoga vizuālais noformējums bija cieši saistīts ar bībeliskiem motīviem, tāpēc visbiežāk sastopams Jaunavas Marijas tēls. Livonijas sfragistiskajā materiālā bez Jaunavas Marijas attēlota vēl tikai Svētā Katrīna.³⁰ Salīdzinājumā ar Jaunavu Mariju Svētā Katrīna zīmogos redzama reti, un šiem tēliem ir ļoti nebūtiskas stilistiskas atšķirības, turpretim Jaunava Marija Livonijas sfragistiskajā materiālā iekļauta dažādos motīvos. Svētās Katrīnas retais atveidojums liek domāt, ka viņas tēlam nav bijusi būtiska ietekme Livonijas sabiedrības, un galvenokārt – Livonijas sieviešu, uzskatu veidošanā par sievietes tēlu un lomu sabiedrībā. Iepriekš minēto argumentu, kā arī raksta ierobežotā apjoma dēļ šī nodaļa veltīta Jaunavas Marijas tēla analīzei, aplūkojot zīmogus ar dažādu Jaunavas Marijas dzīves notikumu attēlojumu.

Jēzus dzimšana. Jēzus dzimšanas aina ir aprakstīta gan Mateja, gan Lūkas evaņģēlijā, kur minēts, ka Jēzus piedzima Betlēmē, Jūdejā, mātei jaunavai. Šis motīvs mākslā ir ļoti izplatīts, un tā pirmsākumi meklējami jau 4. gadsimtā. Šis ainas attēlojums ir atšķirīgs Rietumeiropā un Bizantijas mākslā: Rietumeiropas tradīcijā šī aina visbiežāk ir kūtī vai stallī, savukārt Bizantijas tradīcijā – alā.³¹

Šo motīvu savos zīmos ir izmantojuši Livonijas ordeņa mestri. Zīmogā attēlota gultā guļoša Marija, kuras galva vērsta uz kreiso pusi, pie gultas kājgaļa kājās stāv Jāzezs. Virs gultas redzams šūpulītis

ar Jēzu Kristu un vērša un ēzeļa galvu. Apļa leģendā uzraksts: S COMENDATORIS DOM THEVTON IN LIVONIA. Sākot ar 1320. gadu,³² Livonijas ordeņa mestru zīmogos mainās figūru novietojums – tagad Marijas galva vērsta uz labo pusi, arī Jāzezs stāv labajā pusē. Zīmoga apļa leģenda palikusi nemainīga³³ (sk. 2. att.).

Jaunavas Marijas attēlojums Jēzus dzimšanas ainā izsekojams, sākot ar 5. gadsimta beigām, pirms tam Jaunava Marija tika iekļauta tikai Jēzus apbrīnošanas ainās. Savukārt Jāzezs gandrīz vienmēr atveidots kā vecāks vīrs. Vērša un ēzeļa attēlošanai Jēzus dzimšanas ainā ir dziļas saknes agrās kristietības mākslā, kur daudzos gadījumos šie dzīvnieki bija vienīgie,

2. att. Livonijas ordeņa mestra zīmogs. 1330.

Avots: LNA LVVA, 8-3b-23. Foto: Marika Vanaga.

Fig. 2. Seal of the Master of the Holy Livonian Order. 1330.

Source: LNA LVVA, 8-3b-23. Photo: Marika Vanaga.

kas redzami kopā ar Jēzu Kristu. Lai gan nedz vērsis, nedz ēzelis nav pieminēti ne Mateja, ne Lūkas evaņģēlijā, to klātesamību Kristus dzimšanā apstiprina raksti no Vecās Derības (Jesajas grāmata 1:3, Habakuka grāmata 3:2), un to klātbūtne nekad nav tikusi apšaubīta no teologu puses. Vērsis simboliski reprezentē ebreju tautu, kuru ir nomācis likuma spēks, savukārt ēzelis simbolizē pagānu tautas, kuras nes elku pielūgšanas grēkus, un Jēzus ir ieradies atpestīt visus šos cilvēkus no viņu nastas.³⁴

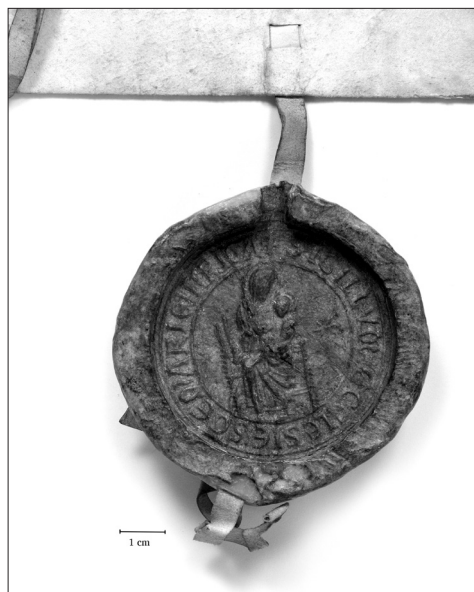
Madonna ar bērnu. Mākslā termins “madonna” tiek attiecināts uz mākslas darbiem, kur Marija (ar Jēzu vai bez viņa) ir centrālā figūra. Šis motīvs ir ļoti izplatīts gan vizuālajā mākslā, gan skulptūrās kā katoļu, tā arī pareizticīgo baznīcas tradīcijā. Senākie Madonnas un Jēzus bērna attēlojumi ir izsekojami līdz pat agrās kristietības mākslai, bet pēc tam, kad Jaunava Marija Efesas koncilā 431. gadā tika pasludināta par “Dieva dzemdētāju”, viņas kā centrālās figūras attēlojumi kļuva daudz populārāki.³⁵

Lai gan Madonnu ar bērnu savos zīmogos attēlojuši daudzi – Livonijas ordeņa komturi un fogti,³⁶ Rīgas arhibīskapi,³⁷ Tallinas bīskapi,³⁸ Tērbatas bīskapi³⁹ un citi –, īpaši izceļams ir Rīgas Doma baznīcas zīmogs. Tajā redzama tronī sēdoša sieviete, kura rokās tur bērnu. Gan sievietei, gan bērnam ap galvu ir nimbs. Katrā troņa pusē ir zvaigzne. Zīmoga leģendā lasāms: SIGILLVM ECCLESIE SCE MARIE IN RIGA⁴⁰ (sk. 3. att.). Šis zīmogs ar tā motīvu ir ļoti interesants, jo to var interpretēt kā “runājošo zīmogu” – dievnams ne tikai ticis dēvēts par Svētās Marijas baznīcu, kas atspoguļojas zīmoga leģendā, bet arī tā aizgādne bija Svētā Marija. Līdz ar to baznīcas zīmogu, kurā redzama Madonna ar bērnu, nebūtu iespējams sajaukt ar kādas citas baznīcas zīmogu.

Madonnu ar bērnu savos zīmogos izvēlējas attēlot arī Doma baznīcas dekāns.⁴¹

Salīdzinot ar Doma baznīcas zīmogu, ir saskatāmas tikai nelielas atšķirības – Madonna ar bērnu ir koku zaru ieskauti, un Madonna vienā rokā tur apaļu objektu. Nav nosakāms, vai Madonna ar bērnu sēž vai stāv, pieļaujami ir abi varianti. Diemžēl zīmogu saglabāšanās pakāpe neļauj precīzi noteikt, kas ir apaļais priekšmets Madonnas rokā, tāpēc jāpieņem, ka tas varētu būt ābols, kas simbolizē iedzimto grēku.

Jaunavas kronēšana vai Jaunavas kronēšana debesīs. Šī motīva pamatojums Svētajos Rakstos rodams vairākās vietās – Augstajā dziesmā (4:8), Psalmos (44:11-12) un Jāņa atklāsmes grāmatā (12:1-7). Tas parasti seko ainām par Jaunavas Marijas nāvi un viņas uzņemšanu debesīs. Pēc baznīcas uzskatiem, Jaunavas Marijas ķermenis pēc pasaulīgās dzīves beigām tika uzņemts debesīs. Mākslā šī aina ir bijusi ļoti izplatīta

3. att. Rīgas Doma baznīcas zīmogs. 1226.

Avots: LNA LVVA, 8-2b-41. Foto: Marika Vanaga.

Fig. 3. Seal of the Dome Church of Riga. 1226.

Source: LNA LVVA, 8-2b-41. Photo: Marika Vanaga.

13.–15. gadsimtā, kā arī vēlākos periodos. Īpaši populāra tā kļuva agrās gotikas periodā, kad palielinājās tieši Jaunavas Marijas kulta izplatība.

Jaunavas kronēšanas ainu sava zīmoga reversā ir attēlojis Rīgas arhibīskaps Jānis II fon Fehtens (*Johannes von Vechten*). Zīmoga augšējā daļā redzama sēdoša sieviete un vīrietis, kurš sievietei liek galvā kroni. Virs sievietes galvas ir zvaigzne, savukārt zīmoga lejasdaļā – uz kreiso pusi pagriezies un ceļos nometies bīskaps ar lūgšanā saliktām rokām. Leģendā lasāms: SECTV IONIS RIGEN ARCHIEPI TERCII⁴² (sk. 4. att.).

Jaunavas kronēšanas aina ir interesanta, jo šāds motīvs izmantots arī kā daļa no lielākas freskas Rīgas Doma baznīcā. Gan freskas fragments, gan senākais zīmogs ar šo motīvu datēti ar aptuveni vienu laika posmu – 13. gadsimta beigām un 14. gadsimta sākumu (zīmogs – ar 1287. gadu). Diemžēl ir saglabājusies tikai freskas fragments, kas liedz noteikt, vai starp zīmogā un freskā attēloto pastāv vēl kādas līdzības, izņemot vienu un to pašu motīvu. Jaunavas kronēšanas ainu kā mazāku vai centrālo motīvu saviem zīmogiem ir izvēlējušies tikai Rīgas Doma baznīcas pārstāvji.

Apokalipses sieviete. Šis motīvs ir aizgūts no Jāņa Atklāsmes grāmatas 12. nodaļas. Mākslā tas sastopams jau kopš agrās kristietības laikiem, bet uzplaukumu piedzīvo viduslaiku periodā.

Livonijā apokalipses sievieti savos zīmogos ir izmantojis Rīgas domkapituls un Kurzemes bīskaps Martins Levita (*Martinus Levita*). Rīgas domkapitula mazajā jeb sekretzīmogā attēlota uz staru fona stāvoša sieviete, kura uz kreisās rokas tur bērnu. Pie sievietes kājām novietots vairogs, kurā redzama kapitula lilija. Leģendā uzraksts: *Secretum capituli ecclesie rigensis*⁴³ (sk. 5. att.). Savukārt bīskapa Martina sekretzīmogā attēlota staru apņemta kronēta Dievmāte Marija, kura stāv uz apgāzta pusmēness; uz kreisās rokas viņa tur Kristus

bērnu. Zīmoga lejasdaļā pie Dievmātes kājām labajā pusē novietots vairogs ar bīskapijas ģerboni – upurjērs ar krusta karogu, bet kreisajā – vairogs ar bīskapa dzimtas ģerboni – sauli. Leģendā redzams uzraksts: *Secretu martini epi curonien*.⁴⁴ Abos zīmogos Jēzum Kristum rokās ir apaļš objekts, visticamāk, lode, kas simbolizē Jēzu Kristu kā garīgo vadītāju.

Apokalipses sieviete no Jāņa Atklāsmes grāmatas ir raisījusi daudzas diskusijas par to, ko viņa simbolizē. Katoļu tradīcijā attēlotā sieviete tiek identificēta kā Jaunava Marija, jo tiek pieminēts viņas dēls (Jāņa

4. att. Rīgas arhibīskapa Jāņa II fon Fehtena zīmoga reverss. 1287.

Avots: LNA LVVA, 8-3a-75. Foto: Marika Vanaga.

Fig. 4. Reverse side of seal of the Archbishop of Riga John II von Fehten. 1287.

Source: LNA LVVA, 8-3a-75. Photo: Marika Vanaga.

Atklāsmes grāmata 12:5). Citā interpretācijā šī sieviete raksturota kā pati kristīgā baznīca. Vēl viens no izplatītākajiem skaidrojumiem – sieviete asociēta ar Izraēlu.⁴⁵

Interesants ir fakts, ka lielākā daļa Livonijas vīriešu, kas izmantojuši savus zīmogus, tajos ir izvēlējušies attēlot Jaunavu Mariju. Protams, sastopami zīmogi, kuros redzamas citas svētās sievietes (Svētā Katrīna, Svētā Ģertrūde), kā arī ainas no Jēzus Kristus vai apustuļu dzīves, bet šie gadījumi proporcionāli ir retāki. Lielā interese par Jaunavu Mariju ir tieši viduslaiku fenomens, kad viņa kļuva par intereses objektu, kam tika piešķirti daudzi daiļskanīgi tituli. Valdnieces titulu Marijai pirmo reizi piešķīra pāvests Martins I (*Martinus I*) 7. gadsimtā. Pāvests Siksts IV

(*Sixtus IV*) nākamajā gadsimtā atzina viņu par Debesu Karalieni. Bonifācijs IX (*Bonifatius IX*) viņu nosaucis par Īsto Ķēniņieni, Karalisko Jaunavu un Debesu Valdnieci.⁴⁶ Marija bieži tika attēlota kā augstdzimusi, konkrētāk – kā debesu valdniece, kas sēž tronī pie Kristus labās rokas un saņem no viņa kroni. Debesu valdnieces ikonogrāfija kļuva par ierastu praksi, attēlojot sievietes valdnieces un politiskās figūras.⁴⁷ Arī laicīgo valdnieču kronēšanas rituāli radīja iespaidu par Jaunavu Mariju.⁴⁸ Debesu valdnieces motīvs bija populārs arī krietni pēc viduslaikiem, šādi attēlojot pat tādas sievietes kā Elizabete I (*Elizabeth Tudor*) un Eva Perona (*Eva María Duarte de Perón*).⁴⁹

Kopš 13. gadsimta Marijas pielūgšanas kultā iezīmējās izmaiņas – viņa tiek skatīta ne vairs kā visvarena valdniece, bet gan kā maiga māte. Gan vizuālajā mākslā, gan rakstītajos avotos viņa zināmā mērā kļuva tuvāka lūdzējiem, un šī tendence turpinājās visu viduslaiku periodu. Tomēr šīs izmaiņas nevajadzētu uztvert kā novirzīšanos no Marijas kā valdnieces tēla, drīzāk tās saistāmas ar mātišķuma uztveres izmaiņām, t. i., Marijas reprezentācija un viņas pielūgšana galvenokārt saistīta ar varu un autoritāti – tā Marijas kā Dieva mātes statuss tika uztverts viduslaiku sabiedrībā.⁵⁰

5. att. Rīgas domkapitula sekretizīmogs. 1518.

Avots: LNA LVVA, 8-2c-16. Foto: Marika Vanaga.

Fig. 5. Signet seal of the Cathedral Chapter of Riga. 1518.

Source: LNA LVVA, 8-2c-16. Photo: Marika Vanaga.

Secinājumi

Viduslaikos kristīgās baznīcas klātesamība bija vērojama teju vai visās dzīves jomās, tāpēc plaši izplatītie bibeliskie motīvi, tiešas un netiešas atsauces uz Svētajiem Rakstiem šī perioda vaska zīmogos ir liksakarīgas un loģiskas. Arī nedaudzajos zināmajos Livonijas sieviešu zīmogos redzami tēli ar dažiem izņēmumiem ir cieši saistīti ar kristīgo tradīciju.

Vīriešu radniecībai bija liela nozīme, un tā atstāja iespaidu pat uz zīmogošanas praksi. Ņemot vērā, ka daudzi dokumenti

ir saistīti ar nekustamā īpašuma jautājumiem, nedaudzos sieviešu zīmogus var uzskatīt par sieviešu sekulārās varas reprezentācijas elementiem.

Paliek aktuāls jautājums par tām vasaļu kārtas sievietēm, kuras savā vārdā ir izdevušas dokumentus, bet to autentifikāciju uzticējušas veikt kādam vīrietim. Varam pieņemt, ka šīs sievietes zināja par iespēju pašām izmantot zīmogu. Jautājums – vai viņām zīmogi vispār ir bijuši un vai to neizmantošana ir saistāma ar pieņemto kārtību, kad dokumentus autentificē vīrieši. Iespējams, pastāvēja bažas, ka sieviešu zīmogu patiesumu varētu apšaubīt, līdz ar to varētu tikt apšaubīts arī dokumenta patiesums.

Jaunavas Marijas kults Livonijā ieņēma svarīgu vietu. Pati Livonija un tās galvenā

sakrālā celtne, Rīgas Doma baznīca, bija veltītas Jaunavai Marijai – viņa bija cilvēku pielūgsmes objekts, un šī pielūgsmē skaidri saskatāma arī Livonijas vaska zīmogs, kur dominē ainas no Marijas dzīves. Ņemot vērā vīriešu zīmogu lielo īpatsvaru, varam pieņemt, ka vīrieši veidoja priekšstatus par to, kādai ir jābūt sievietei. Tas atspoguļojas arī tādos avotos kā vaska zīmogi. Jaunavas Marijas tēls ir uztverams kā paraugs viduslaiku sievietēm. Jaunava Marija bija ne tikai čaklas mātes, bet arī vienkāršības, jaunavības, tikumības un pazemības piemērs. Lai arī viduslaiku rakstītajos avotos vīrieši nodala sievietes kā atsevišķu klasi, aplūkojot vizuālos viduslaiku avotus, nevaram neņemt vērā to, cik lielu vietu un nozīmi vīrieši ir piešķirušī sievietei.

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

- ¹ ELENA IVANOVNA KAMENCEVA, NIKOLAJ VLADIMIROVICH USTJUGOV. *Russkaja sfragistika i geraldika*. Moskva 1974, 37. s.
- ² BRIGITTE MIRIAM BEDOS-REZAK. *Women, Seals, and Power in Medieval France, 1150–1350*. In: MARY ERLER, MARYANNE KOWALESKI (eds.). *Women and Power in the Middle Ages*. Athens and London 1988, p. 61.
- ³ BRIGITTE MIRIAM BEDOS-REZAK. *Medieval Identity: A Sign and a Concept*. In: *The American Historical Review* 105, 2000, No. 5, pp. 1489–1490.
- ⁴ JĀNIS BALTIŅŠ. *Heraldika Kurzemes un Zemgales hercogieņu zīmogos*. In: MĀRĪTE JAKOVĻEVA (red.). *Ventspils muzeja raksti V*. Rīga 2006; JĀNIS BALTIŅŠ. *Heraldika Ketleru dzimtas Kurzemes princešu zīmogos*. In: MĀRĪTE JAKOVĻEVA, ARMANDS VIJUPS (sast.). *Ventspils muzeja raksti VI*. Ventspils 2009.
- ⁵ VIJA STIKĀNE. *Sieviete Livonijas sabiedrībā viduslaikos un jauno laiku sākumā 13.–16. gs. Promocijas darbs*. Latvijas Universitāte. Rīga 2012.
- ⁶ ELIZABETH DANBURY. *Queens and Powerful Women: Image and Authority*. In: NOËL ADAMS, JOHN CHERRY, JAMES ROBINSON (eds.). *Good Impressions: Image and Authority in Medieval Seals*. London 2008, p. 17.
- ⁷ BEDOS-REZAK, *Women, Seals, and Power*, pp. 61–63.
- ⁸ ERICH KITTEL. *Siegel*. Braunschweig 1970, S. 274.
- ⁹ THOMAS ALEXANDER HESLOP. *Seals*. In: GEORGE ZARNECKI, JANET HOLT, TRISTRAM HOLLAND (eds.). *English Romanesque art, 1066–1200*. London 1984, p. 305.
- ¹⁰ BEDOS-REZAK, *Women, Seals, and Power*, p. 63.
- ¹¹ *Ibidem*.
- ¹² *Ibidem*.
- ¹³ *Ibidem*, pp. 63–64.

- ¹⁴ BEDOS-REZAK, Women, Seals, and Power, pp. 64–65.
- ¹⁵ Ibidem, pp. 65–71.
- ¹⁶ Dānijas karaliene Margareta (*Margrethe Sambiria*) apstiprina Tallinas pilsētai Libekas pilsētas tiesības un nosaka grēku atlaišanu ievainotajiem [latīņu val.], 29.08.1273. Tallinna Linnaarhiiv, Tallina (turpmāk – TLA), 230-1-14, 1. lp.
- ¹⁷ Zviedrijas hercogienes Ingeborgas (*Ingeborg Håkansdotter*) dokuments par Rīgas pilsētas atbrīvošanu no parādiem sava dēla, Zviedrijas un Norvēģijas karaļa Magnusa IV (*Magnus Eriksson*) vārdā [latīņu val.], 01.10.1320. Latvijas Nacionālais arhīvs, Latvijas Valsts vēstures arhīvs, Rīga (turpmāk – LNA LVVA), 8-3b-15, 1. lp.
- ¹⁸ Marijas Magdalēnas klostera abates Ģertrūdes (*Gertrud*) apliecinājums par saņemtajām tiesībām lietot torni un ielu starp klosteri un pilsētas mūri [latīņu val.], 01.07.1336. Ibidem, 8-3b-25, 1. lp.
- ¹⁹ Tallinas sieviešu klostera abates Elizabetes (*Elisabeth*) un klostera konventa apliecinājums, ka noteiktais ikgadējais maksājums vienas Rīgas mārkas apmērā vairs nav jāmaksā [latīņu val.], 04.06.1373. TLA, 230-1-343, 1. lp.; Tallinas sieviešu klostera abate Margareta fon Bikena (*Margareta von Bycken*) pārdod pilsētai sava klostera dzirnavas par 40 sudraba mārķām [latīņu val.], 14.06.1354. Ibidem, 230-1-221, 1. lp.
- ²⁰ Johana Treidena (*Johann Treyden*) atraitnes Helēnas (*Elyna Treyden*) apliecinājums par Johana hospitālim piederošā Patikas ciema iegūšanu no Tallinas rātes, izmaksājot Johana hospitālim 800 vecās Rīgas mārkas [vācu val.], 11.03.1431. Ibidem, 230-1-595, 1. lp.
- ²¹ STIKĀNE, Sieviete Livonijas sabiedrībā, 215. lpp.
- ²² ELIZABETH DANBURY. Images of English Queens in the Later Middle Ages. In: *Historian* 1995, No. 46, p. 3.
- ²³ STIKĀNE, Sieviete Livonijas sabiedrībā, 152. lpp.
- ²⁴ DANBURY, Queens and Powerful Women, p. 18.
- ²⁵ JOHN COAKLEY. Women, Men, and Spiritual Power. Female Saints and Their Male Collaborators. New York 2006, p. 2.
- ²⁶ EMILIE AMT. The Foundation Legend of Godstow Abbey: A Holy Woman's Life in Anglo – Norman Verse. In: CHARLOTTE NEWMAN GOLDY, AMY LIVINGSTONE (eds.). *Writing Medieval Women's Lives*. New York 2012, p. 20
- ²⁷ SUSAN M. JOHNS. Noblewomen, Aristocracy and Power in the Twelfth-Century Anglo-Norman Realm. Manchester, New York 2003, p. 128.
- ²⁸ HESLOP, Seals, p. 306.
- ²⁹ CHARLES HENRY HUNTER BLAIR. Armorial upon English seals from the twelfth to the sixteenth centuries. In: *Archaeologia* 89, 1943, p. 258.
- ³⁰ ROBERT VON TOLL, JOHANNES SACHSENDAHL. Est- und Livlandische Brieflade. Viertel Theil. Siegel und Munzen der weltischen und geistlichen Gebietiger uber Liv-, Est- und Curland bis zum Jahre 1561. Reval 1887.
- ³¹ LESLIE ROSS. *Medieval Art. A Topical Dictionary*. London 1996, pp. 184–185.
- ³² VON TOLL, SACHSENDAHL, Est- und Livlandische Brieflade, S. 22.
- ³³ Livonijas ordeņa mestra Gosvina fon Hērikes (*Goswin von Herike*) lēņa grāmata Rīgas Heinriham par zemes piešķiršanu Cēres tuvumā [vācu val.], 28.10.1352. LNA LVVA, 5561-4-16, 1. lp.
- ³⁴ ROSS, *Medieval Art*, pp. 184–185.
- ³⁵ Ibidem, pp. 159–160.
- ³⁶ VON TOLL, SACHSENDAHL, Est- und Livlandische Brieflade, S. 53, 55, 60, 69, 76, 95.
- ³⁷ Ibidem, S. 93, 101–103, 105–106.
- ³⁸ Ibidem, S. 116–119.
- ³⁹ VON TOLL, SACHSENDAHL, Est- und Livlandische Brieflade, S. 148–149, 151–154.

- ⁴⁰ Modenas biskapa Vilhelma (*Guilielmum Mutinensis*) ieceltā šķirējtiesneša apstiprinātais robežlīgums starp Rīgas pilsētu un Daugavgrīvas klosteri [latīņu val.], 17.03.1226. LNA LVVA, 8-3a-4, 1. lp.
- ⁴¹ Romas pāvesta Siksta IV (*Sixtus IV*) norādījumu Rīgas arhibīskapam Stefanam (*Stephan Grube*) noraksts [latīņu val.], 11.04.1479. Ibidem, 8-3c-45, 1. lp.
- ⁴² Rīgas arhibīskapa Jāņa II fon Fehtes (*Johanness von Vechten*) pāvesta bullas apliecinājums [latīņu val.], 04.04.1287. Ibidem, 8-3a-75, 1. lp.
- ⁴³ Rīgas arhibīskapa Tomasa Šēninga (*Thomas Schöning*) privilēģija padomniekam Kerstenam Rozenam (*Kersten Rosen*), ar ko viņam attiecībā uz muižām pie Gaujas, kas agrāk piederējušas pēc vīra lēņa tiesībām, tiek piešķirtas arhibīskapa žēlastības mantošanas tiesības [vācu val.], 25.02.1528. Ibidem, 5561-2-129, 1. lp.
- ⁴⁴ Lēņa grāmata, ar ko Kurzemes biskaps Martins Levita (*Martinus Levita*) izlēņo Jēkabam Osvoltam, par viņa uzticīgo dienestu baznīcai, zemes gabalu Piltenes draudzē [vācu val.], 24.06.1487. Ibidem, 5561-2-260, 1. lp.
- ⁴⁵ BRITTANY E. WILSON. Mary and her Interpreters. In: CAROL A. NEWSOM, SHARON H. RINGE, JACQUELINE E. LAPSLEY. Women's Bible Commentary. Revised and Updated. Louisville 2012, p. 512.
- ⁴⁶ ELIOTS MILLERS, KENETS R. SEMPLS. Jaunavas kults. Rīga 2000, 64. lpp.
- ⁴⁷ WILSON, Mary and her Interpreters, p. 513.
- ⁴⁸ SARAH J. BOSS. On Nature and Gender in the Cult of the Virgin Mary. London, New York 2000, p. 46.
- ⁴⁹ WILSON, Mary and her Interpreters, p. 513.
- ⁵⁰ BOSS, On Nature and Gender, pp. 45–46.

SUMMARY

From the 4th to 11th century, the authentication of documents with a seal was an exclusive royal privilege. In the middle of the 11th century, usage of seals entered the public circles of clergy, dukes and counts. By the 1200s, the use of seals spread to all layers of society, from kings to poor landowners. The first documented case, when a woman used her seal was in the 1002, when it was used by the Empress Kunigunde (*Kunigunde*) of Germany. The use of seals by women in Western Europe reached its highest point in the middle and the second half of the 13th century. Although it was acceptable for women to use their own seals, they mostly chose to use their seals together with those of their father, husband or son. In many cases, a woman did not use her seal, even if she had one, but asked her male relative to seal the documents on their behalf.

The first known female sealers, whose seals were present in Livonia were foreigners – Margrethe (*Margrethe Sambiria*), the Queen of Denmark, and Ingeborg (*Ingeborg Håkansdotter*), Countess of Norway. The first known female sealer from Livonia was Gertrud, abbess of the Abbey of the Holy Mary Magdalene in Riga.

During the Middle Ages, the Christian church was present in almost all the areas of life, hence the widespread prevalence of Biblical motifs, direct and indirect references to the Scriptures in the wax seals of this period. The depictions used in the few known Livonian women's seals, with some exceptions, also are closely related to the Christian tradition. These exceptions are the seals of Ingeborg and Helen Treyden (*Elyna Treyden*). Although Ingeborg's seal depicts a crowned woman, the seal also contains the images of

helmets, which is a typical iconography of men's seals. The seal of Helen Treyden contains the letter E and it shows a more personalized attitude towards both the sealing practice and the representation of the sealer's status. Although the legend of the seal contains a reference to a man's kinship, this example can certainly be described as a reflection of the status of a medieval Livonian woman.

It should be noted that male lineage played a major role in the Middle Ages, and it was visible even within the sealing practices. Given that many documents relate to estate issues, those few women's seals can be considered as the elements of women's secular power.

The question about vassal women who issued documents in their own name remains to be addressed. We can assume that these women knew of the possibility to use their own seals. The question is whether they had any seals, and did not use them due to the accepted pattern dictating that documents were authenticated by men. On the other hand, there could have been a concern that the genuinity of their seals could be questioned, and therefore the validity of the document could also be contested.

The cult of Virgin Mary in Livonia held an important place. The Livonia itself and its main sacral building – the Riga Dome Church – were dedicated to Virgin Mary. Mary was the object of human devotion, reflected by the Livonian wax seals, where the scenes from the life of Mary are dominant. Given the large proportion of men's seals, we can assume that men were the ones who formed the perceptions of what a woman should be. It is also reflected in sources like wax seals. The Virgin Mary's image can be perceived as a model for medieval women. The Virgin Mary was not only an indigent mother, but also an example of simplicity, virginity, virtue and humility. Although in the medieval writings men set women apart as a separate class, reviewing the visual sources, we cannot ignore the importance conferred upon women.